

CASPER VANDEPUTTE

FIT TO FLY

DE NIEUWE
TONEELBIBLIOTHEEK

I WELKOM

*Enigszins gespannen komt Sander oplopen.
Hij gaat staan achter een kathedr, heeft
overduidelijk moeite met de felheid van de
theaterspots.*

Geachte dames en heren,
welkom bij mijn referaat, met de titel:
'Fit to fly – overdracht en tegenoverdracht in
Narrative Exposure Therapy als onderdeel van de
behandeling van gecompliceerde PTSS'.

Met dit referaat sluit ik mijn opleiding tot
psychiater af. Mijn moeder – die ik zou kunnen
zien zitten als ze hier niet van dat belachelijke

licht hadden opgehangen – zal wel gedacht hebben, komt het er ooit nog van? Nou mam, hier sta ik.

Ik heb veel moeten denken aan Sigmund Freud, de laatste tijd. De Weense professor, die met zijn gutfeeling en een paar gram cocaïne de basis heeft gelegd voor dat wat we de psychiatrie zijn gaan noemen. Ik moest aan hem denken door een opdracht die ik kreeg van mijn presentatiecoach Jelle, een geweldige jongen die keihard heeft gewerkt om deze avond wat meer cachet te geven. Het moest ongelofelijk persóónlijk worden, dat woord heb ik eindeloos vaak gehoord uit zijn mond.

'Dat is waar jouw vak over gaat!

Menselijkheid!

Wie ben jij? Wat drijft jou?!'

Mensen helpen. Het lijden verzachten, de dood weghouden, het leven verlengen en een goed salaris. Daarom willen wij artsen worden.

Daarom werken wij overuren in door tl-verlichte lage ziekenzalen en gangen.

'Persoonlijker!'

De gedachte. Dat ongrijpbare stroompje in je hoofd, dat in je hersenen wordt ontwikkeld nadat die hersenen zijn gevormd door genen, levenservaringen en karakter. Dat een gedachte ziek kan maken, levensbedreigend kan worden voor jezelf of anderen. Daarom ben ik psychiater geworden. Zeg ik. En Jelle knikt.

Maar Freud staart me aan, en hij zegt:

‘Maar eigenlijk...’

Die woorden heeft Freud in ons hoofd gepland.

‘Maar eigenlijk...’

Je valt flauw, maar eigenlijk ben je woedend.

Je wilt springen, maar eigenlijk wil je dat iemand je helpt.

Je bent gefascineerd door de gedachte,
maar eigenlijk...

Een goede chirurg kan een klootzak zijn. Hij kan binnenkomen, de doodzieke patiënt en zijn echtgenote niet aankijken, klagen over het weer, mompelen dat hij liever fulltime in Marbella zou wonen, dat het leven daar beter is – al helemaal

met een glas witte wijn ernaast – iets arrogants
poneren als ‘de helft van uw zieke collega’s legt
het lootje bij deze ingreep, maar die ingreep werd
dan niet door mij uitgevoerd’ om een uur later,
neuriënd en de ok-assistente intimiderend, met
grote precisie een tumor uit een hersenpan te
verwijderen.

Niet de psychiater. De psychiater kan alleen maar
een patiënt helpen, als hij of zij lief is.

Vriendelijk, warm, empathisch, veilig,
betrouwbaar. Een goed mens. Een goede

psychiater is een goed mens. Als ik een

psychiater word, dan word ik een goed mens. Dat
dacht ik.

2 GECOMPLICEERDE PTSS

Post Traumatisch Stress Syndroom, PTSS.

Trauma, het woord dat zoveel wordt gebruikt als men het over ons vakgebied heeft.

De wond.

En in het geval van het psychische trauma,
de onzichtbare wond.

Een wond die is ontstaan op een moment
dat iemand in doodsangst verkeerde, dat iemand
moest vechten voor zijn leven. Alles, alles gaat
aan, tegelijkertijd, zo hard mogelijk,
en dus ook:

de laterale prefrontale cortex,
de dorsale en ventrale pariëtale cortex,
mediale prefrontale cortex,
hippocampus en retrospleniale cortex,
amygdala en de occipitale-, cuneus- en
precuneusregio's.

Ze staan te loeien,

en doordat al die aparte hersendelen zich overgeven aan hun dierlijke instinct

– vechten, vluchten of bevriezen –

wordt hun minutieuze samenspel verstoord.

En dat samenspel is zo essentieel, want door dat

samenspel van al die delen en kwabben

die registreren, analyseren, voelen en opslaan,

ontstaat normaal gesproken een breiwerk van

herinneringen geplaatst in een tijd.

Het breiwerk dat wij ons zélf noemen.

Het gevoel dat we iemand zijn.

Een mens, die iets heeft meegemaakt en daar

weer wat van kan leren, die relaties aan kan gaan

met anderen, die leeft.

Identiteit.

Identiteit is een breiwerk.

En dat prachtige breiwerk,
dat onze hersenen elke dag voor ons aanleggen,
dat wordt bij een traumatische gebeurtenis
verstoord.

Er wordt teveel gebreid,
te hard.

Op sommige plekken wordt juist niet gebreid.

Er ontstaan knobbels opgehoopte wol en er vallen
gaten.

En je zelf voelt niet meer als jezelf.

Het voelt alsof er een indringer in je zit,
die soms zomaar alles overhoop gooit.

Je zit in de trein en plast in je broek.

Je eten wordt geserveerd en je wordt
stikbenauwd.

Als je je ogen dichtdoet razen er beelden aan je voorbij. Beelden die je nooit had willen zien.

Dus je gaat niet meer met de trein.

Je bestelt geen eten meer.

Je ogen laat je open.

Alles doe je eraan om maar niet aan jezelf herinnerd te worden.

Je probeert jezelf te kalmeren; drank, of jezelf te vergeten; drugs, seks, geweld.

Neemt afstand van anderen die aan jezelf herinneren.

Je neemt afstand van je breiwerk.

Van je identiteit.

De belangrijkste ontdekking die er binnen ons vakgebied is gedaan over het bestrijden van angst, is dat je niet voor de angst moet vluchten.

De angst is geen ziekte.

De vlucht, dat is de ziekte.

Die maakt je gek en holt je uit.

Niet de angst.

De angst is een redder.

Je moet er terug naar toe, om hem te ondergaan,
en hem onder ogen te komen.

3 GHARIB

Oudejaarsavond.

Kwartiertje voor het einde van mijn dienst.

Spoedje.

Ze verwachten me op de eerste hulp.

Eigenlijk dacht ik dat ik klaar zou zijn.

Bijna oud en nieuw,

een ouderwetse,

want de kinderen zijn bij opa en oma.

4 januari staan ze pas weer op de stoep

dus dat is een doorfeestdag,

een brakzijn dag,

een chagrijnige detox-sauna-dag.

En dan pas weer papa zijn.

En nu hebben ze me nodig.

Nog één keer.

Ze moeten nog even op me wachten,

want anders loop ik mijn bijzondere avond mis.

Die komt er nu aangereden op een scooter, met
zo'n bezorgboks achterop.

'Ben jij Sander?'

Ja.

'Via wie was jij?'

Benny, ik ben een eh... kennis van Benny.

'Benny is top,

ga jij net zo vaak bellen als Benny?'

Nee nee. Ik heb een gezin.

'Iedereen heeft een gezin tegenwoordig.'

Nee maar, nee, dit is echt voor vanavond,
voor de bijzonder.

'Prima toch. Ik heb geen problemen
man, jij mag doen wat je wil.'

Ze zeggen dat de wereld steeds chagrijniger
wordt, maar de drugsdealers zijn in vijftien jaar
alleen nog maar aardiger geworden.

En jonger.

'Ken je Yussef?'

Yussef?

'Maat van me, hij hoort stemmen,
zit hier al een maand ofzo.

Dat is jouw afdeling toch?'

Fuck, ik heb m'n kaartje nog opgespeld.

Die gast weet alles van me.

Ik heb beroepsgeheim.

'Je weet toch, ik ook man.

In ieder geval.

Als je hem ziet, doe hem de groeten.'

Sander knikt.

'En trouwens, als jij Midazolammetjes

en Lorazepammetjes kan fiksen

voor mij, dan gaan we kortingen praten,

oké?'

Ik ehm, het is echt alleen voor vanavond.

'Geen probleem man, geen probleem,

gewoon dat je het weet.

Jij mag me bellen, en als je wilt,

praten we kortingen. Oké, dokter?'

Oké... man. Oké.

'Fijne jaarwisseling.'

Het is stil op de gang. Één verpleegkundige staat me buiten de kamer op te wachten.

‘Meneer heeft geprobeerd zich in de fik te steken.’

Luid, veel te luid. Ze doen goed werk, ik weet het, maar waarom moet het altijd zo lomp?

‘Hij verstaat ons niet hoor.’

Is hij buiten bewustzijn?

‘Nee hoor, tot de onderarm tweedegraads en wat eerstegraads onder de oksels, klaar om naar huis te gaan.’

Waar woont hij?

‘Gevangenis Schiphol.’

Praat hij Engels?

Ze haalt haar schouders op.

'Het is niet zo'n prater.

Brandwonden zijn oké,

dus jij moet nog even kijken

of ie gek is of gewoon vliegangst heeft.

Anders is ie good to go.'

Hij heeft zijn jas nog aan. Zo'n met wol gevulde parachute. Tien jaar terug liep iedereen er in rond.

De linkermouw hebben ze weggeknipt, daar steekt een witte verbandarm uit. Tweedegraads,

net niet heet genoeg om de zenuwen te

verbranden, dus je voelt alles.

Kijkt me niet aan als ik binnen kom, zijn ogen op het plafond gericht.

De eerste keer dat we in een werkgroep patiëntcontact naspeelden, kreeg ik het voor elkaar om te openen met ‘wat gaat er nu door je heen?’

De opening van een sportjournalist.

Daarna heb ik nog veel les gehad, in ontregelen, sussen, omweggetjes maken, de detective uithangen. Maar de beste, de all-time favoriet is wat mij betreft:

Vertel.

In het Engels koos ik voor:

so tell me.

stilte

‘Are you a doctor?’

Yes?

‘So please, research me.’

U kijkt hier naar een idee van Jelle.

‘Speel hem na,’ zei die, ‘breng hem die presentatie binnen!’

Ik wil u er op wijzen dat de patiënt niet zo praatte.

Ik kan maar één Engels accent, en dat is gebaseerd op een Nigeriaanse voetballer die commentaar geeft na een verloren WK-wedstrijd.

De patiënt kwam niet uit Nigeria, en hij klonk niet alsof hij net een wedstrijd had verloren. Maar alsof hij er al honderden had verloren. Dan ben je niet meer teleurgesteld over het verlies, dan ben je vooral verbaasd dat je nog steeds speelt. Hij kwam uit een land waar ik het omwille van zijn

privacy vanavond niet over wil hebben. Maar u kan een inschatting maken. Mensen die opgesloten zitten in detentiecentrum Schiphol in afwachting van gedwongen vertrek komen meestal niet uit Luxemburg of Zwitserland. Gharib, zo noem ik hem vanavond, kwam uit een land ten noorden van de Evenaar en ten zuiden van de Middellandse Zee. In uiterlijk precies dat; de ontmoeting van de woestijn die achter de mediterrane ligt en het warme, donkere, zwarte Afrika. In dat gezicht blauwe ogen die daar alleen door een mutatie of een slippertje van een kolonisator terecht kunnen zijn gekomen. Gharib. Volgens Google Translate het Arabische woord voor vreemdeling.

'What kind of doctor are you?

Where is your, your...'

mimet een stethoscoop

Sorry Jelle, ik ga dat accent niet volhouden

'Waar is jouw, jouw...

mimet een stethoscoop

Niet fit to fly ik. Ik niet fit to fly.

Hier, *tikt op verband* is pijn,

niet fit to fly. Is niet erg genoeg, dit?

Hier binnen misschien probleem.'

Iemand die in detentiecentrum Schiphol zichzelf

in brand steekt en direct tegen een witte jas

begint te mompelen dat hij niet 'fit to fly' is, wil

iets. Maar wat?

'Fit to fly', titelverklaring. Ernstig zieke mensen

mogen niet vliegen. Een hartaanval, een

bevalling, of een schreeuwende psychoot in een verzegelde buis op tien kilometer hoogte is ronduit beangstigend, voor iedereen. Dus wat gebeurt er in onze geoliede maatschappij? Er wordt een nuttige goed klinkende regel verzonnen, om het luchtverkeer aangenaam te houden. Wie niet 'fit to fly' is, mag niet instappen.

En die aangename, eenvoudige wet, is een laatste strohalm geworden voor uitgeprocedeerde asielzoekers die richting een vliegtuig worden geduwd, terug naar de plek waar ze zo ongelofelijk veel moeite voor hebben gedaan om er van weg te geraken. Het helpt ze niks, het is geen oplossing, het enige wat er te winnen valt

als ze niet mogen vliegen, is een extra uur, dag, soms een week, en dan moeten ze alsnog. Het is een beetje hoop kopen, nog even je droom vasthouden. Op snooze drukken. Heerlijk.

Vanavond, de muziek aanzetten, dansen. Elkaar aankijken, iets nemen. Beginnen met een kwartje, voelen of het werkt, elkaar aankijken, Als het werkt, als het lekker voelt, kwartje erbij –

‘Ik wil nieuw onderzoek.

Ik heb recht.

Ik heb recht.’

Ik kom voor een psychiatrisch onderzoek.

Hij lacht.

Gharib lacht.

‘Ik wil echte dokter, met... ‘

*maakt weer het gebaar
van de stethoscoop*

Dat heet een stethoscoop. En die vrouw die hier net was, die had er één. En die vond dat je er lichamelijk klaar voor bent om ontslagen te worden. En om te vliegen.

‘Ah vrouw.

De vrouw vindt altijd
dat de man zich aanstelt.’

Hij lacht weer. Klinisch depressief kunnen we dus ook van het lijstje afhalen. Seksistisch kan er op, alhoewel dat voor de DSM niet zoveel uitmaakt.

‘Jij, heb jij vrouw?

Jij maakt alleen maar vragen
en geen antwoorden?’”

Gharib lacht.

'Jij kijkt op klok, drie keer nu.

Jij verlangt naar jouw vrouw?'

Ik heb lang gewerkt. Maar ik heb nog tijd.

'Mijn tijd, mijn tijd bijna weg.'

Wat bedoel je daar mee?

'Als ik fit to fly, dan mijn tijd weg.

Ik morgen op vliegtuig,
terug naar vreemd land.'

En dan?

'Dan... Niks.'

De ogen draaien naar het plafond.

Waarom zeg je vreemd land?

'Het is vreemd land.'

Je komt er vandaan.

'Als jij met de GPS kijkt
– je kent GPS –
als je daarmee kijkt,
dan zegt GPS aan mij,
dit is locatie waar jij bent geboren.
Dat is waar ik naartoe ga,
niet naar mijn land.
Er zijn daar mensen
die hebben een hek gezet,
om dat GPS punt.
Zij hebben gezegd:
“Dit is land.”
Zij hebben een vlaggetje getekend.
Zij hebben elf jongens
op een voetbalveld gezet
en het nationaal voetbalelftal genoemd.

En zij hebben brief gestuurd
met stempels dat zij een land waren.
En iedereen die ooit op GPS-locatie
is geboren, hoort nu bij dat land.
En de IND heeft gebeld naar dat land,
en zij zeiden:
“Hallo Gharib is geboren
op die en die GPS.”
En het land heeft gezegd:
“Ja dat is ons land.”
En de IND heeft gevraagd:
“Mogen wij Gharib naar jullie vliegen?”
En het land heeft gezegd:
“Weet ik niet.”

En toen heeft de IND gezegd:

“Als Gharib terug mag komen

krijgen jullie geld.”

En toen zei het land: “Oké.”

Hé dokter: jij bent psyche dokter hè.

Jij doet ook de mensen,

de mensen die zeggen:

“Dit is niet mijn lichaam.

Ik heb ander lichaam.”

Jij weet wat ik bedoel.’

Voodoo.

‘Nee nee.

Probleem van hier,

mannen in vrouwenlichaam.’

Transgender?

‘Transgender! Ja.

Zo zo fascinerend.

Zoveel mensen op de wereld zeggen
tegen transgender:

“Jij moet normaal doen,
jij moet jouw lijf accepteren!

Anders geven wij jou straf.”

Niet hier.

Hier zeggen zij:

“Jouw lijf voelt niet goed?

Ik help jou.

Misschien wil jij nieuw lijf?”

Dokter, ik ben geboren in verkeerde
land.

Jij kan mij niet helpen dokter.

Hier *wijst op hoofd* alles goed.

Papierendokter,

die heb ik nodig.

Ik moet nieuwe ID.

Nieuwe Identiteit.'

Opmerkelijk dat je over transgenders begint. Bij transgenders die niet goed worden geholpen, is er een groot risico op zelfmoord.

'Oi oi oi, dat is een zonde.

Zij branden dokter.'

Branden?

'Zij vinden nooit rust.'

Nee?

'Nee dokter. Oioioi.'

Vertel eens over je arm.

'Zelf de dood maken.

Het is voor lafaards.

Voor mij was strategie.

Ik alleen maar niet fit to fly.
De goede brandwond,
de derde, de derde brandwond.'

Derdegraads.

'Ik heb gehoord van man.
Hij had wonden derdegraads.
Hij was maand niet fit to fly.
En in maand,
kwam nieuwe advocaat langs.
Ja, hij was in de krant gekomen.
En nieuwe advocaat kwam langs,
de supergoede.
Via via.
Hè, via via.
Is altijd goed. In alle landen.

Ook landen die zeggen:

“Wij doen regels.”

Via via is altijd beter.

Nieuwe advocaat regelt status voor man.

Ja.

Is waar.

Is gebeurd, is verhaal.

Ga dokter.

Jij bent geen hulp voor mij.

Ik heb papierendokter nodig. *lacht*

In kop, geen probleem.

Was pech voor mij.

Zij kwamen met de sproeier.

Als zij ietsje later waren.

Ik mocht nog blijven.’

Als ze niet waren gekomen met het blus-
apparaat, wat was er dan gebeurd?

‘Ik had na tijdje brand uitgeslagen.’

Hoe?

Hoe klop je een brand in een synthetische jas uit
zonder hulpmiddelen?

‘Met hand.’

Denk je dat?

‘Jij bent IND!

Jij bent politie ofzo met witte jas.

Wat gaat jou aan?

Niks!

Ik zwijg. Ik heb recht. Ik zwijg.

Jij, jij bent nepdokter.’

Ik ben een echte dokter, dat ze in jouw land nog
met een of andere god, een geslachte haan en

handopleggingen schizofrenie behandelen, moet je lekker zelf weten, maar je bent nu in mijn land. Ja. De Nederlandse Gezondheidszorg. En ik heb plichten. Dat hoort bij een land met rechten, maar daar moet jij zo te zien nog een beetje aan wennen. Ik heb gezworen dat ik mensen help. Ook als mijn dienst er al een kwartier op zit. Ook als een patiënt die eigenlijk god op zijn blote knietjes zou moeten danken dat hij een psychiater tegenover zich krijgt een beetje stoer gaat liggen doen en mij probeert te beledigen. Durft geeneens te erkennen dat hij suïcidaal is. Probeert zelfmoordpoging te verhullen als een uit de hand gelopen strategische daad. Onverschillig, nonchalant, hulp weghonend. Die ken ik. De mensen die dood willen en die de energie hebben

om tot actie over te gaan. Vannacht nog gaat hij een volgende poging doen. En als ik dat laat gebeuren, dan ben ik mijn plicht niet nagekomen. En dáárom blijft ie hier. Onder mijn toezicht.

telefoongesprek

Vallinga.

Mag ik vragen wat uw relatie is tot meneer?

Terugkeren, ja, morgenochtend, ja, ja, ja, ja, ja.

Nee, nee die informatie geef ik niet, ik heb beroepsgeheim.

Al was u zijn moeder, en hij uw minderjarige zoon, dan nog zou ik dat niet zeggen.

Ik sta al onder supervisie, dus inspectie van een andere arts lijkt me niet nodig. Ik weet niet of meneer een aanvraag doet voor artikel 64, ik weet

niet wat artikel 64 is. Ik weet alleen dat meneer zorg nodig heeft en dat ik verplicht ben hem die zorg te verlenen.

Nee ik ga hem geen formulier laten invullen, daar heb ik namelijk niks mee te maken.

Ik ben zijn arts, niet zijn advocaat, niet een of andere politiek activist die hier door de mazen van de wet aan het zwemmen is.

Kent u de DSM? Dat is mijn wetboek.

En in de vijfde editie is een sectie 3 opgenomen.

En daar scoort deze meneer heel mooi op;

hij kan niet alleen gelaten worden, want hij doet zichzelf iets aan.

Dus ik houd hem hier.

Een patiënt praat buiten de behandelkamer en binnen de behandelkamer. Praat buiten en binnen zelfs vaak over dezelfde onderwerpen. Dus wat maakt het dan zo bijzonder wat er in die behandelkamer wordt gezegd? Het belangrijkste dat ik als psychiater heb om mijn eiland in de wereld af te bakenen, is de context waarin die woorden gezegd worden. Het enige dat ik een patiënt echt te bieden heb, is professionele afstand, privacy en als het helpt, een pil. En dan luisteren. Ik wil alleen zijn met een patiënt, ik wil niet dat het spook van een of andere verzekeraar, of betrokken familielid of de IND, of het door hun ingeschakelde Bureau Medische Advisering met dochteronderneming hebbende 'Medifirst' mijn behandelkamer mee naar binnen

glipt. De patiënt is van mij, en ik ben van de patiënt.

Ik had nog nooit een advocaat gebeld, laat staan voor een patiënt, maar het leek me de enige manier om de privacy in mijn behandelkamer te waarborgen. Via via, is altijd beter. Een vriend van een vriendin kende de beste.

Meneer Gharib, ik wil een afspraak met u maken, voor morgen.

‘Maar jij hebt een feest vanavond.’

Ik wil een afspraak met u maken voor morgen.

‘Ik ben weg morgen.’

Ik sprak net een advocaat.

‘Sanne?’

Pardon?

‘Jij sprak net de advocaat Sanne?’

Ik weet alleen haar achternaam, Meijering.

*Hij begint te jubelen van vreugde
en te bidden.*

‘Zij is de beste. Jij bent zoveel beter
dokter dan ik op begin dacht.’

U kan vannacht in ieder geval hier blijven, maar
dan wil ik u morgen zien. Bent u er dan?

‘Ik beloof het u. Geen brand meer.’

Tot morgen.

4 ANAMNESE

Ik zei: 'Jelle, ik weet het niet met dat naspelen.'

Hij zei: 'Inleven, dat is toch een essentieel onderdeel van jouw vak?'

Ja, maar als ik een patiënt náspeel projecteer ik mezelf op die patiënt.

'En dat mag niet?'

Het is onvermijdelijk, er is zelfs een naam voor; overdracht en tegenoverdracht. Hoe hard je ook

probeert een relatie in zekere mate zakelijk te houden, je bouwt een band op met een patiënt. En die band verandert de waarnemingen van de patiënt en ook de waarnemingen van de therapeut. Ze zien dingen in elkaar die meer met zichzelf te maken hebben dan met de ander. Geen ramp als dat gebeurt, als er maar een bewustzijn is dat je aan het projecteren bent. En hier komt mijn probleem, Jelle. Iemand goed naspelen, is jezelf verliezen in die ander, en dat bevalt me niet.

‘Nou ik vond dat het best goed ging, probeer gewoon nog een stukje.’

‘Jij.

Jij bent mijn vriend:

jij hebt Sanne voor mij gehaald.

Via via hè?

Altijd goed.

Drie maanden, mag ik blijven.

En na drie maanden, alles goed.

Waar kan ik jou mee helpen,

mijn vriend?

Ja, jij doet iets voor mij,

ik doe iets voor jou.

Dus zeg mij: ik ben jouw vluchteling.

Jij wil met mij op Facebook?

Als redder?

Ik zal lachen en ik zal zeggen:

“Dr Vallinga, hij heeft mij gered.”

Wil jij dat?

Voor mij geen enkel probleem!

Mag ik een klacht zeggen?

Het slapen was niet lekker.

Veel geluiden,

pijn van arm.

Zij wilden geen goed medicijn geven
aan mij.

Kan jij mij medicijn geven, dokter?

Voor slapen tijdens pijn?

Slapen, zou vlaggetje op mijn geluk zijn.

Weinig goede slaap.

Hier, in dit land, voor mij.

haalt schouders op

Ik ben geen mens die van mensen houdt,
dokter.

Mijn smaak is scherp, is gevoelig.

Ik ben geen vriend van iedereen.

En bij vluchten, ben jij nooit alleen.

Gevoel, ja, is alleen.

Maar in je oren kwebbelen de mensen.

En in je neus ruiken de mensen.

En zij duwen en trekken aan je lijf.

Soms moet je hollen, hollen hollen,

en schreeuwen schreeuwen,

en duwen duwen.

En dan plots niet ademen,

en alles inhouden, en niet stikken.

Tegen jezelf zeggen:

“Ik besta niet ik besta niet.”

Als je als visjes in een blik

achterin de auto, om jou heen

de grensmensen hoort sluipen,

op zoek naar jou.

Hollen hollen,
verdwijnen verdwijnen,
hollen hollen verdwijnen.
En de mensen gaan nooit weg,
altijd om je heen.
Als zij slapen snurken zij.
Zij laten scheten in hun slaap.
Mijn vader, hij liet scheten in zijn slaap.
Wij moesten lachen, mijn broer en ik.
Maar bij vreemden, die jij niet kent,
daarvan zijn de scheten niet grappig.
En in azc,
zijn er niet alleen meer scheten,
dan is er geschreeuw.
Het rennen is voorbij.
Jouw bloed wordt weer rustig.

Er is een broodje met kaas.

Jij ligt in een bed,

een echt bed.

Zolang had jij daarnaar verlangd.

De lichten gaan uit.

Jij denkt: daar is de slaap,

maar er komt een schreeuw,

en nog een.

Door het hele azc.

En dan begint de man

in het bed onder jou ook.

De maanschreeuw.

Maanschreeuw?

Maanschreeuw is

hoe een schreeuw klinkt

als je denkt dat er niemand luistert.

Als je denkt dat je alleen bent.

De maanschreeuw,

hij komt door de dingen

waarvoor is gevlucht.

Zij zijn stiekem met jou meegekomen.

Ergens in jou zaten zij,

verstopt als visjes in een blik.

En nu jij niet meer holt,

komen zij tevoorschijn.

Zij grijnzen naar jou en schieten weg,

naar alle plekken van jouw lijf.

Waar ze jou laten gillen

en mij wakker houden.

Zij hebben jou nodig dokter,

de maangillers.

Jij hebt mij al zo goed geholpen
met Sanne.

Één nachtje slapen nog
en dan is alles goed.

Met slaapmedicijn.

Zou zo goed zijn voor mij.

haalt schouders op

Elk geluidje:

ik schrik op.

Dat is waar ik vandaan kom.

Altijd open zijn, wakker,
want misschien komt iemand.

Die wil jouw geld,
of jou zelf voor in de strijd,
of jou zelf voor in de gevangenis,
of een beetje van alles.

Álles kan!

lacht

Voor veel mensen is reclame he,
álles kan.

Voor mij is dat eng.

Daarom is dit fijn, dit land.

Jullie zeggen: niet alles kan.

De wet, ja, de wet, is goed voor mij.

Mijn broer, hij werd weggehaald
in de nacht.

Zij hadden niet geschreeuwd.

Zij stonden bij ons binnen.

Zij hadden fluisterend onderhandeld.

Zij hadden wapens aan.

Zij wilden geld, of hem.

Mij wilden ze niet,

te klein.

Ze wilden hem en ze namen hem mee.

Ja zo poef, broer weg.

Nooit meer terug,

nooit meer.

Waar? Zoveel kan.

Álles kan.

Gevangenis, strijd,

Dood kan ook ja.

Maar je weet niks.

Het enige wat jij weet,

is dat alles kan.

Dus ik houd ogen open.'

5 DIAGNOSE

Mijn vader stond in de Gouden Gids.

Psychoanalyse en therapie.

Wij konden vroeger geen avond rustig tafelen

– mijn moeder zal dat kunnen beamen –

zonder minstens twee keer gebeld te worden door mensen.

Die zuchtend, extreem langzaam pratend om de psycholoog vroegen.

Of juist op hoog tempo begonnen te babbelen, over alles.

Ze liepen leeg nog voordat ik mijn naam had kunnen zeggen.

Over hun relatie, hun dode hond, de vakantie.

Ik hield mijn lachen zo lang mogelijk in om ze na een zeer lange riedel te zeggen dat ik mijn vader even zou geven.

Elke patiënt had zijn of haar eigen gekleurde handdoekje dat over het kussen op de sofa werd gelegd en zaterdag gingen die allemaal in de was.

Ik heb vaak staan kijken naar de draaiende trommel en geluisterd naar het geluid als het spoelwater werd weggepompt.

Alle verhalen die daar door onze afvoer wegliepen.

Pas tijdens mijn studie kwam ik erachter dat het vak van mijn vader, volgens de heersende wetenschappelijke inzichten, geen meetbaar effect had.

Sterker nog:

dat er ernstig aan werd getwijfeld of de mensen die daar elke dag de zolderkamer van mijn vader binnen kwamen wel hulp nodig hadden.

Of ze wel echt ziek waren.

Het lot van de sofa is bekend. Niet langer vergoed door de ziekteverzekering, geweerd uit bijna alle ziekenhuizen. Alleen nog beschikbaar via via, iets speciaals waar je van moet weten.

Hij heeft zich laten naaien, door de mensen die ons 's avonds belden.

Aanstellers.

Het is niet fijn om te zeggen, maar aanstellers vormen een groot deel van onze klandizie.

Dat lijkt op het eerste gezicht tamelijk onschuldig,

maar als je te lang te veel aanstellers helpt, dan devalueer je je eigen vakgebied.

Er is veel kritiek op de DSM en alle andere Cito-toetsen voor geesteszieken.

Maar het is een hele goede muur gebleken om ons vak te beschermen.

Tegen de willekeur van de menselijke geest en de aanstellerij.

The Clinician-Administered PTSD scale.

Hieronder volgt een lijst van moeilijke of stresserende dingen die wel eens kunnen voorvallen.

Geef voor elk voorval aan of:

(a) het uzelf is overkomen;

(b) u gezien hebt dat het iemand anders is overkomen;

(c) u vernomen hebt dat het iemand die u na staat, overkomen is;

(d) het niet op u van toepassing is.

Natuurramp.

Brand of explosie.

Transportongeval.

Lichamelijke aanval

(bijvoorbeeld aangevallen, geslagen, gestoken, geschopt, afgeranseld worden.)

Aanval met een wapen

(bijvoorbeeld neergeschoten, gestoken worden, bedreigd worden met een mes, een revolver of een bom.)

Seksuele aanslag

(verkrachting, poging tot verkrachting met de bedoeling met geweld of onder dreiging een of ander type seksuele daad te verrichten.)

Andere ongewenste of onaangename seksuele ervaring.

Gevecht of blootstelling aan oorlogszone.

Gevangenschap

(bijvoorbeeld gekidnapt, ontvoerd, gegijzeld worden, oorlogsgevangene.)

Levensbedreigende ziekte of verwonding.

Zwaar menselijk lijden.

Plotselinge, gewelddadige dood

(bijvoorbeeld moord, zelfmoord.)

Plotselinge, onverwachte dood van iemand die u na staat.

Ernstige verwonding, schade of de dood van iemand anders door uw toedoen.

Aanschouwen van lijken

(bijvoorbeeld massagraf.)

Mijn-ongeval.

Een ander zeer stresserende ervaring of gebeuren.

Criterion A: vaststellen van traumatische gebeurtenis.

Wat gebeurde er?

Hoe oud was u?

Was er nog iemand bij betrokken?

Hoe vaak is het voorgevallen?

Levensbedreiging?

Ernstige verwonding?

Hoe reageerde u emotioneel?

Was u zeer bang of angstig?

Met afschuw vervuld?

Hulpeloos?

Was u verlamd of in shock waardoor u helemaal niets voelde?

Hoe was dat?

Wat merkten andere mensen op van uw emotionele reactie?

Hoe reageerde u emotioneel na het gebeuren?

Criterion B: herbeleving.

Hebt u de afgelopen maand ongewenste herinneringen, dromen of herbelevingen aan de gebeurtenis die u zojuist omschreef?

0 – nooit, 4 – dagelijks.

Hoeveel leed of ongemak veroorzaakten deze herinneringen?

0 – niet, 4 – extreem.

Criterion C: blijvend ontwijken van stimuli die geassocieerd zijn met het trauma en verdoving van de algemene reactiviteit.

Drugs?

Alcohol?

Hoe vaak hoe veel?

Criterion D: blijvende symptomen van
verhoogde prikkelbaarheid.

Slaapproblemen?

Prikkelbaar of kwaad? Opschrikreacties?

Hoe vaak?

Hoe veel?

DSM-5 D2.

Aanhoudende en overdreven negatieve gedachtes
over zelf, anderen en de wereld.

Hebt u zichzelf of andere verwijten gemaakt over
de gebeurtenis?

DSM-5 E2.

Roekeloosheid of zelfdestructief gedrag.

Zijn er de afgelopen maand momenten geweest waarop u erg veel risico nam of dingen deed die schadelijk of gevaarlijk voor u zouden kunnen zijn?

6 ANTWOORDEN CAPS

'Hoeveel lijsten denk jij dat ik gehad heb
afgelopen jaren hier?

Niet te tellen.

Sterren, vragen als sterren zoveel.

Overal waar ik 's avonds kijk.

Vragen vragen vragen.

Maar het is goed dokter.

Ik doe wat ik moet doen voor jou.

Ik ben specialist in antwoorden geven.

Altijd hetzelfde zeggen.

Nooit veranderen,

want anders pakt de IND jou.

Kom, wij beginnen.

Hoeveel vragen? Dertig?

Ik zeg kwartiertje.

Kwartiertje en wij kunnen iets leuks gaan doen.

D.

C, mijn moeder heeft brand toen zij jong was.

A, bootongeluk op weg naar hier, Lampedusa.

Ik werd gered met helikopter, ja.

D.

D.

A,B,C dokter, ja tuurlijk, zo vaak.

Iedereen had een mes of een pistool.

Iedereen kon zeggen:

“Ik hoor bij Staat,

ik hoor bij groep die of groep dat,
jij geeft mij geld.”

Moet ik eentje kiezen?

Oké ik doe dikke man pistool in mond.

Nou, hij was dikke man,

bijna grappig zo dik,

helemaal rond en hij deed pistool

in mijn mond.

Ik gaf hem geld.

Ik had altijd twee geldplekken:

eentje voor dat soort mensen,

eentje voor boodschappen.

Hij kreeg zijn geld,

en hij liep weg, als een eendje.

resoluut D.

resoluut D.

A,B,C, zeg ik, maar IND zegt van niet.

IND zegt dat wat ik heb gezien

geen oorlog is.

Blijkbaar is oorlog

een kwestie van smaak.

Ik zeg: "Ik heb oorlog gezien."

Zij zeggen: "Het was onrust."

A. gevangenschap, hier in uw land,

hoort dat bij test?

Zeist, Schiphol, Zaandam op de boot.

Schiphol was ergst, geen hoop meer.

A,B,C, menselijk lijden, zoveel dokter.

Vroeger, hier, nu, overal.

Hoe kan plotselinge dood mij zijn

overkomen? Ik zit hier toch?

Ja, mijn broer, ik heb u verteld.

Mijn moeder, zij blijft hopen,
maar ik denk dat hij niet meer is.

A, ja, dokter, ik had vrouw.

Zij was mijn bruid. Zij is dood.

Dood bij de scheepsramp dokter.

De helikopter, hij kwam te laat
voor haar.

Europa, Europa was onze honeymoon.

Volgende vraag.

D.

A, ja heel veel, op heel veel plekken.

Na bom, zomaar op straat, in zee.

Ik heb dode lichamen gezien. Ja.

Allemaal even erg. Altijd.

Iedereen gaat, en toch,
het is onbeschrijfelijk erg. Ja.

D.

Zoveel, de avond van mijn broer,
die moet in lijst, zeker zeker,
maar zoveel meer.

Ook zoveel hier.

IND gesprek 1,

IND gesprek 2, op straat...'

Je zegt dat je al met heel veel mensen hebt
gesproken.

Je praat alsof je het verhaal van iemand anders aan
het vertellen bent, om iets gedaan te krijgen.

Maar er is niks om gedaan te krijgen.

Ik lever geen verblijfsvergunningen.

Je mag hier inderdaad langer blijven vanwege je
behandeling,
maar dat is geen goed uitgangspunt voor deze
behandeling.

Het punt is namelijk:

dat is het punt van mijn vak.

Dat je niks bij mij hebt te halen,
dat je bij mij komt zuiver en alleen voor jezelf.

Je mentale zelf bedoel ik dan,
niet je juridische zelf.

Je gedraagt je als een vluchteling.

Niet als een man die iets heeft meegemaakt.

Je noemt mij je vriend,
maar dat ben ik niet.

Ik ben jouw arts.

Het gaat erom dat ik jou kan helpen

en als je zo doet dan lukt dat niet.

‘Altijd, altijd doe ik het niet goed.

De ambtenaar of de advocaat

of de douane zegt:

“Wij willen alleen maar de waarheid.”

En dan vertel ik de waarheid,

en dan is de waarheid niet goed.

Dan is hij te snel verteld.

Of te vrolijk,

of ik keek niet goed bij de waarheid.

Dus ik vertel de waarheid

voor de oren van de ander.

Ik heb jou verteld over mijn broer.

Dat was het.

Meer is er niet te vertellen.

Zo gaan de erge dingen.

Zij zijn flitsen, zij zijn normaal.

Zij hebben geen speciale muziek
op de achtergrond.

Dikke man pistool in mond, hetzelfde.

Wil jij details van de bom?

Persoonlijke details?

Geloof jij het dan pas?

Natuurlijk is het wel kwestie
van geloven.

De bom is een mix van alles.

Grote knal, zo dichtbij.

Ik dacht eindelijk,

het begint.

Ik was het wachten moe.

Elke dag niet weten

wat er gaat gebeuren.

Nu was er explosie en was er echt iets.

Tegelijkertijd bang,

want misschien is er nog een bom.

Nog banger,

misschien is er iemand dood die ik ken.

Tegelijkertijd heet bloed;

ik wil iets doen.

Rennen naar knal.

Ik zie een arm, ja.

Ik ruik vleesgeur.

Echt.

Ik ruik kruit.

Overal spullen op de grond.

Halve man.

Halve man.

Halve man.

Halve man.

Halve man.

Mijn buik verlaat mijn lijf.

Ik loop door.

Vrouw steekt hand uit naar mij.

Zij is naakt.

Ik zag nog nooit een naakte vrouw.

Overal wonden.

Ik ren.

Drie, vier straten ren ik.

En alles is weer normaal,

alsof er nooit een bom is geweest.

De straat is stil.

Ik weet niet wat ik moet doen.

Heet bloed, bang bloed, alles door elkaar.

Ik voel mijn broek strak.

Mijn man, hij is hard, keihard.

In hoek van straat maak ik hem zacht.

Beelden van de bom,

van de man en de naakte vrouw,

zij rennen rondjes door mijn hoofd.

Als ik thuis ben zegt mijn moeder:

“Gelukkig jij hebt niks.”

En dagen daarna is iedereen verdrietig.

Over doden, over gewonden,

over kapotte spullen.

Maar ik heb niks.

Geen wond.

Geen kapotte broek.

Dus wie helpt mij?

Niemand.

En dat is vanaf dan de situatie.

Ik ben niet zielig genoeg, nooit.

Mijn broer is weg,

maar ik loop nog rond.

Ik mis mijn broer,

maar mijn ouders missen hun zoon.

Ik was bij de bom,

maar mijn lijf is nog heel.

Ik haat mijn land,

maar ben niet politiek.

Ik wil vluchten,

maar ben geen kampioen.

Kampioen?

U weet de beste van de klas, het dorp.

Die krijgt geld om te gaan.

Iedereen doet geld in de doos.

En de kampioen vertrekt.

De reis is duur, maar de kampioen

hij zal in Europa geld verdienen

voor ons.

Het is als met wedden op de paarden.

Zij rennen weg, ver weg,

en na paar jaar komt er winst

via Western Union.

Ik was geen renpaard dokter.

Dus niemand deed geld in de hoed

voor mij.

Ik kan niet studeren dokter.

Ik kan niet met de mensen gezellig zijn.

De jongens die kunnen studeren,

die kunnen babbelen,

zij zitten niet op Schiphol detentie.
Zij zitten veilig op sociaal huur.
Uitkerinkie, bijstand.
Vrijwilligersvriendin.
Ja toch dokter?
Mooie vrijwilligers hier in Nederland.
Sommigen,
zij wisselen elke maand van vrijwilliger.
Zij noemen hun witte kaas; Jibna.
Ik was nog nooit met Jibna.
Is dat persoonlijk voor jou dokter?
Is dat goed zo?
Want dan moeten wij tijd bijboeken.
Dan moet jij de IND vertellen
dat voor Gharib nog wel een paar
jaartjes artikel 64 nodig zijn.'

Het merkwaardige aan een traumatische herinnering is dat het voor je gevoel met een scherpe steen in je geheugen is gekerfd, terwijl je er maar heel weinig precies van weet. Het is indringend en onduidelijk tegelijkertijd.

Het principe van de Narrative Exposure Therapy is eenvoudig.

De patiënt wordt gevraagd met behulp van een touw zijn levensloop uit te leggen, met pieken en dalen. Vervolgens wordt de patiënt gevraagd om in die levenslijn belangrijke momenten te markeren, zowel mooie als slechte. Bij mooie momenten wordt een bloem gelegd, bij slechte momenten - trauma's- een steen. Hoe groter de bloem of steen, hoe mooier of slechter het moment. Vervolgens

wordt in de sessies telkens een paar bloemen of stenen doorgenomen, in chronologische volgorde. De patiënt wordt gevraagd om zo gedetailleerd mogelijk de gebeurtenis te beschrijven. De patiënt vermoedt dat de angst die een traumatische herinnering oproept onhoudbaar zal worden, dat hij eraan zal sterven. Als hij daar echter door een therapeut doorheen wordt geleid zal de angst na verloop van tijd altijd minder worden. De angst voor de angst neemt af. De vlucht voor de angst dus ook. En de vlucht is de ziekte.

De therapeut schrijft de getuigenissen van de patiënt op en neemt deze aan het begin van de volgende sessie ook weer door. Zo zal de traumatische herinnering onderdeel uit gaan

maken van de autobiografische herinnering van de patiënt in plaats van dat het als een ontketend spook door zijn leven rondwaart.

En er blijft iets tastbaars over. Een document waarin iemands leven beschreven staat. Een identiteit, die de patiënt bij zich kan houden, aan anderen kan laten lezen of zelf door kan bladeren om zijn of haar bewogen leven te kunnen bevatten.

7 NARRATIVE EXPOSURE

THERAPY

In zichzelf gekeerd legt Gharib zijn levenslijn neer. Hij mompelt er wat bij. Bij zijn geboorte een bloem. Dan nog een bloem. Een hand vol kleine steentjes. Een mango. Een hangslot. Zand. Een natte jurk. Een stapel papieren. Een zaklantaarn. Twee bloemen.

‘Vind je dat dokter?’

Mag ik niet zelf kiezen?

Het ongeluk van de jas,

dat heb ik u verteld.

U weet er al van.

Dat was geen trauma dokter nee nee.

Als u het belangrijk vindt,

leg ik daar mijn jas neer.'

8 MANGO

'Iemand had niet goed opgelet
bij een man met pistool.

Geen geld op zak
of brutaal terugpraten.

Dood.

Zo simpel ging het.

Hij woonde in de buurt.

Ik kende hem, ja, van voetballen,
van school,

maar hij was geen vriend.

Begrafenissen,

zij waren er elke week.

Overal op straat stonden tenten

voor de rouw.

Ze werden geeneens meer afgebroken.

De ene familie kwam de tent ophalen

van de andere familie.

Ik had haar nog nooit gezien.

Haar ogen, grote waterdruppels,

groen als hagedis.

Haar lippen waren roze geverfd,

als een baby van hier.

Zij glommen.

Onze ogen keken elkaar aan,

zij schoot meteen weg.

Kijken is altijd gevaarlijk

voor een vrouw,

ook voor man,

maar ik bleef kijken.

Zo sterk waren mijn gevoelens

dat ik kijken moest.

Ik kreeg haar telefoon,

via via, altijd goed.

Bellen in de nacht, fluisteren.

Zij wist wie ik was,

zij had mij gezien.

Zij zei, eerste gesprek,

dat zij mij mooi vond.

Ik zei haar, eerste gesprek,

dat ik geen kampioen was,

dat ik niks had geleerd,

behalve mooi zijn.
Stomste wat jij kan zeggen,
maar ik wilde het.
Ik wilde alles zeggen aan haar.
Wij spraken af, bij de markt.
Gesprek was klaar.
Ik kon niet slapen.
Telefoon flikkerde.
Het was foto van haar.
Haar haar was onbedekt.
Straatje achter markt.
Gevaarlijk,
maar gevaarlijke plek
is een rustige plek.
Het was warm,
maar daar was schaduw.

Wij hadden over markt gelopen
alsof wij familie waren,
niet lachen, wel praten.

Nu mochten wij lachen,
maar praten lukte niet meer.

Wij aten samen de mango,
ik de schil, zij de vrucht.

Het was alsof wij, het was zo warm.

Mijn lijf,

het was alsof elk moment
mijn buik mijn lichaam zou verlaten.

Zoveel te zien.

Haar ogen, de mango in haar mond.

Ik sneed te grote stukken af voor haar,
expres, zodat haar mond
moest worstelen met de mango.

Het was adembenemend gezicht.

Ik gaf haar laatste stuk,

maar zij pakte niet het stuk.

Zij pakte mijn hele hand,

met stuk erin en kneep.

De vrucht, hij werd fijngemalen

tussen onze handen.

Het plakte tussen onze vingers.

Zij keek mij aan, zonder knippen.

Oh het was schandelijk,

het was hemeltergend schandelijk.

Ik werd zo hard als staal.

Zij liet los en likte haar hand schoon

en ik ook.

Mijn lijf was beestachtig.

Toen was de man daar.

Het pistool liet hij alleen maar zien
en hij vroeg wie ik was.

Ik gaf hem geld uit mijn vaste broekzak.

Hij wilde meer.

Ik gaf hem geld uit andere broekzak.

Hij wilde meer.

Sagar gaf hem geld.

Toen liep hij weg,
maar eerst zei hij nog:

“Dankjewel, Sagar.”

Hij kende haar naam.

En toen wisten wij
dat wij in gevaar waren.

Die avond stuurde ik een foto
van mijn hele lijf.

Ik wilde dat zij het zag.

Zij stuurde foto terug
van haar hele lijf.

Neem mij mee weg van hier.

Jozef en Maria.'

9 BRANDENDE BLOEM

'Ik was vijftientig toen ik thuiskwam
met een plakkerige hand van de mango.

Mijn ouders,

zij letten al niet meer op mij.

Sinds mijn broer werd meegenomen,

was ik een spook voor hen,

alsof wij samen waren verdwenen.

Zij spraken niet meer met mij,

vroegen niet meer waar ik was

of waar ik naartoe ging.

Mijn leven, het was zo lang,

eigenlijk,

niks geweest.

Elke dag op zoek naar werk.

Soms iets vinden soms niet,

vooral vaak niet.

Of te weinig, of te hard,

maar vooral te saai.

Altijd te saai.

Steeds meer mensen, kennissen,

zij verdwenen, of vertrokken.

Internet was steeds meer duur.

En steeds meer traag.

Vrienden, ik had al gezegd dokter,

ik ben niet goed met mensen.

Ik snap het nooit.

Ik was in slaap.

Tot Sagar,

dacht ik geeneens aan de liefde.

Zo ver weg was het.

Denk jij ooit na over leven op de maan?

Precies, nooit, te onmogelijk.

Liefde was voor mij onmogelijk.

Liefde was geld.

Want liefde was trouwen,

maar trouwen was zo duur.

Twee, drie auto's,

zoveel moest je meenemen

naar de familie.

Het is zo duur,

wij konden dat niet betalen.

Mijn vader was begonnen

voor mijn broer.

Maar nog geeneens halverwege.

Mijn moeder,
zij bewaarde het bij haar onderbroeken.
Zo was mijn moeder.
De stapel was minder dik
dan ik had gedacht,
maar toch, bijna een hele auto.
Ik wilde verder niks meenemen.
Ik wilde afscheid nemen.
Mijn leven voelde waardeloos.
Alles dat niet met Sagar was,
voelde waardeloos.
Vader, moeder,
het kon mij niets meer schelen.
Alles was helder geworden voor mij.
Wat belangrijk was en wat niet.
Ik nam een trui mee,

voor het noorden, dat was het.

Telefoon, lader, trui,

flesje van de markt met nieuw water.

Klaar.

De mensen, ze vinden je vanzelf.

Er is iets in jouw ogen.

Zij zien het.

Twee rondjes over de markt.

Één keer gevraagd naar vrachtwagen.

Na tweede rondje kwam de man,

heel groot was hij.

“Wil je weg?”

Ik: “Twee personen.”

Hij: “Geld voor twee auto’s.”

Ik: “Halve auto.”

Hij: “Eén auto, maar geen bagage.”

Hand, klaar.

Morgen voor de zon opkomt.

Ik stuurde bericht naar Sagar,
nog een halve dag te gaan.

Wat moest ik doen?

Ik ging naar huis.

Mijn ouders,
zij zeiden niets toen ik binnenkwam.

Zij vroegen niets.

Er was eten, ik at alles op.

Ik lag op mijn bed.

Klaarwakker.

Ik zocht op internet.

Naar Europa.

Al die landjes, al die stadjes.

Ik stuurde naar Sagar:

“München.”

Zei antwoordde:

“Vienna.”

“Zweden.”

“Barcelona.”

“Turino.”

“Alps.”

“Rhône.”

“Rijn.”

“London.”

“Mediterranean zee.”

Al ons tegood ging op die nacht.

Wij hadden het nooit meer nodig.

Toch nog sliep ik even en toen ging ik weg.

Mijn ouders,

zij snurkten allebei.

Slapende mensen,
zij zijn zo onschuldig.
Als zij zo lagen te slapen,
in de nacht,
dan leek het of er geen probleem was,
en nooit een probleem was geweest.'

IO ZAND

'Het zijn Sagar, ik,
en dertig, veertig anderen,
veel mannen, kampioenen.
Zij kijken trots, veel ook naar Sagar.
Daar zijn ook gezinnen met alles,
zelfs opa en oma.
Blikken naar hun eigen voeten.
Weggaan is verliezen.
Het is zeggen, ik kan het niet.
Grote blikken olie.

Daar zitten wij tussen
en een paar emmers.
De reis, het is donker.
Het is niet eng,
het is vervelend.
Heel heet, heel koud.
Niet lekker zitten.
Allersaaist ooit.
Slapen lukt niet,
maar er is niets anders te doen.
Stank van anderen,
zo schaamtevol.
Plassen in een emmer.
Boos op anderen die poepen in emmer.
Drie, vier dagen lang zitten wij daar.
Vier, vijf keer mogen wij naar buiten.

Telkens in de nacht.

Nieuwe emmers.

Nieuwe chauffeurs.

Nieuwe wagens.

Wij houden elkaars hand vast,
al die tijd.

Wij zeggen niks.

Sagar, zij slaapt
met haar hoofd op mijn buik.

Dan is het klaar.

De deuren worden opengesmeten.

De zon,

wij hebben die al heel lang niet gezien.

Alles doet pijn aan het lichaam.

Als doden lopen wij naar buiten.

Ik kijk achterom.

En de oude man ligt er nog.

Hij is dood.

Ik heb niks gemerkt.

Niemand heeft gehuild of geschreeuwd.

Zijn familie is kalm.

Alsof zij het al heel lang weten.

Zij dragen de man naar buiten

en vragen naar een plek

om hem te begraven.

Die is er.

Het geld,

dat ik de grote man had gegeven,

het is voor de rit,

niet voor de boot.

De boot is duur, heel duur,

duizend dollar.

Duiiiiiiiiiiiiizend per persoon.

Ik heb nog nooit duizend dollar gezien.

Anderen zij halen het zo,

uit een schoen, of een onderbroek.

Sagar kijkt mij aan.

Zij wacht op mijn geld.

Ik heb niks.

Onze eerste ruzie.

Eén week samen.

Ik heb haar gezegd

dat ik geen kampioen ben, maar toch.

Zij kijkt met een diepe teleurstelling.

En zij haalt onder haar kleed

een armband tevoorschijn.

En dan nog één, en nog één.

Zij zegt dat het eigenlijk

voor ons nieuwe huis is.

Maar dat dat dan voor later is.

Eerst weg van hier.'

II NATTE JURK

'Het is nacht,
wij lopen naar het strand.
In mijn hoofd filmmuziek,
alles om ons heen is blauw.
De zon gaat bijna komen.
Terwijl wij lopen,
verschijnen er steeds meer mensen.
Iedereen loopt hard,
net geen rennen.
Eerst waren wij nog
verdwaalde mensen langs het strand,
maar opeens zijn wij een menigte.
Honderd mensen.

Vrachtwagens stoppen, vijf, zes.
Allemaal vol met mensen.
Tweehonderd, driehonderd, zoveel.
Iedereen is stil.
Zelfs de kinderen zijn stil.
Zij zijn getraind inmiddels.
Ogen naar de grond.
Aan de handen van de mannen
zie je waar hun geld zit.
Ze houden één hand er strak tegenaan.
Zijkant broek, buik.
Mannen alleen kijken
vanonder hun wenkbrauwen naar Sagar.
Op het strand ligt één boot.
Wij zijn met teveel.
Man duwt tussen mij en Sagar door.

Ik duw terug.

Ik val tegen vrouw voor mij.

Zeg sorry.

Man voor mij duwt mij terug.

Man die begon glipt tussen ons door.

Opeens overal lichamen tegen mij aan.

Geen stilte meer,
schreeuwen, gillen.

Naar de boot, de boot!

Ik haat de anderen.

Ik haat de andere mensen
die voor mijn boot staan.

Weinig adem.

Sagar kwijt.

Sagar vinden, ik pak haar arm.

We kunnen niks meer doen.

Mensenmassa drukt heen en weer.

Plots, schoten,

nog meer gegil,

nog meer schoten.

Gaan wij dood,

gaan wij nu dood op een leeg strand?

Mannen van de boot,

vier mannen, zij hebben geweren, AK.

Schieten in de lucht, schieten ons stil,

maar het duwen blijft.

Mijn voeten komen van de grond soms,

zo hard is het duwen.

Ik knijp zo hard mogelijk in Sagars arm.

Ik word geduwd en geduwd.

Mijn boot,

onze boot,

weg van hier.

Hij is vol, zo vol,

maar hij komt dichterbij.

Steeds dichterbij.

Ik veeg met mijn vrije arm

soms mensen aan de kant.

Vrouw, man, kind.

Word over mensen heen geduwd.

Kan niks anders,

maar wil ook niks anders.

Alleen maar weg.

Weg.

Weg.

Van deze mensen,

van dit strand.

Sagars arm en de boot,

is het enige dat ik heb in mijn leven.

Water, mijn schoenen nat.

Mijn broek nat.

Sagar wordt getild.

Ik laat haar arm los, grijp haar been.

Ik word getild.

Dan zitten wij op de boot.

Motor loeit.

Wij varen weg.

Op het strand de schoten.

Om de mensen die achterblijven
stil te maken.'

'Ik kijk niet terug.

Arm van Sagar weer in mijn hand.

De arm is nat.

Motor.

Wind.

Klappen van zee op boot.

Dan plots,

water tot aan mijn enkels,

geschreeuw,

mensen verplaatsen.

Mensen roepen

dat wij moeten blijven zitten,

maar alles in mijn lijf schreeuwt:

vluchten.

Dan kijk ik op.

Land is weg.

Overal zee.

Waarheen vluchten?

Nog meer water.

Waar komt het vandaan?

Iemand roept dat Italië is gebeld.

Italië is gebeld.

Ik schreeuw het ook.

Ik weet niet wat het betekent.

Sagar kijkt naar de lucht.

Dan slaat de boot om.

Water, bellen, water.

Onder boot.

Geschreeuw.

Ik sla op het water,

en trap tegen het water.

Geschreeuw is zo hard.

Mijn hand is leeg.

Sagars arm is weg.

Sagar is weg.

Ik moet onder de boot vandaan.

Ik duik, houd me vast aan bootrand.

Krijg armen in mijn gezicht.

Kom boven.

Nog steeds in boot.

Geen Sagar.

Nog een keer.

Vind bootrand.

Duw mij langs bootrand.

Kom boven buiten boot.

Stiller.

Mensen slaan en trappen tegen de zee.

Wind.

Geen Sagar.

Geen Sagar!

Ik trap mij naar de boot.

Probeer op de boot te klimmen,
glijd weg, pijn.

Nog eens trap ik om de boot heen.

Geen Sagar.

Aan de achterkant zit ijzer op de boot
ik grijp mij vast.

Trek mij omhoog, klim op de boot.

Zie de mensen in vesten.

Trappen tegen water.

Proberen op boot te klimmen.

Ik schreeuw.

Sagar!

Niks, alleen maar wind en huilen.'

I 2 PAPIEREN

Hij zit op bed, reageert niet op mijn binnenkomst.

Reageert niet als ik zijn naam zeg.

Verhoogde ademhaling, transpiratie.

De brief in zijn handen is geeneens opengemaakt.

Afzender ministerie van justitie.

De ademhaling van Sander versnelt, hij heeft een brief in zijn handen, hij zweet. Het is onhelder of hij nu Gharib gaat spelen of nog zichzelf is.

Zo lang gereisd.

Zo veel verloren.

Zo ver gekomen.

En dan struikelen,

over de drempel van de plek waar je veilig dacht te zijn.

De papieren,

het wachten,

de regels.

Het is niet één moment,

het is de hele tijd.

Een piep, die je zenuwen aanschroeft.

Naar de wereld kijken, maar altijd met een hek ertussen.

Een week, een maand, maanden, jaren, jaren, jaren van je leven zien wegglijden in het niks.

Niet mee mogen doen. Verliezen.

In alles wat je doet.

Je zakgeld krijgen, je stempel halen, alweer een vragenlijst invullen: het is allemaal verliezen.

Mensen worden ziek nadat ze uit gekmakende omstandigheden gevlucht zijn,

worden ze uitgeleverd aan een sluipmoordenaar,

die niet werkt met wapens maar met

gesprekken.

Niet met corruptie, maar met formulieren die geen enkele fout toelaten.

Geen tweede kansen, geen oogjes die dicht worden geknepen.

Een systeem dat is gemaakt voor het recht en de gelijkheid, maar dat zo'n doolhof is geworden dat het voelt als een loterij. Niet mogen werken, niet mogen hopen, vier, vijf, zes jaar lang niet mogen hechten. Wie ben je dan nog aan het einde van de rit, wat is er van je over?

Je komt voor een nieuw leven maar wordt opgesloten in een tussenland voor schimmen.

maakt de brief open

De aanvraag wordt opnieuw in behandeling genomen.

Het dossier is heropend. Het is Sanne gelukt.

I 3 DE JAS

‘Wauw dokter.

Vannacht sliep ik een heel eind.

Voor het eerst sinds,
sinds zo zo lang.

Geen dromen alleen maar slaap.
Jij bent een goede dokter.

Een vriend.

Sanne zegt dat ik niet mag hopen.

Dat zij geen wonderdokter is,
maar ik weet wel beter over haar.

Zij laat iedereen blijven.

Dus de hoop is goed.

Heb jij de lucht gezien vandaag?

Blauw.

Dat is niet vaak hier.

Dat moet je koesteren.

Je moet de hele dag naar buiten,
zodra de lucht blauw is hier.

Lucht inademen.

Het voelt voor mij als nieuw begin.

Vandaag.

Ja, het voelt alsof ik vandaag ben
geboren in dit land.

Laten wij wandelen,
niet binnen zitten.

Lang genoeg heb ik binnen gezeten
en jij ook.

Dit licht is niet goed voor jouw geest.

Ja, als dokter moet jij ook
aan jezelf denken.

Kom, kom, naar buiten.'

*Gharib doet zijn jas aan. Er vallen een
paar dunne gouden armbanden uit de
jaszak van Gharib. Hij schrikt.*

Als ik een patiënt écht wil helpen, moet ik weten wat er écht met hem of haar aan de hand is. Toch is het enige waar ik op leun dat wat de patiënt mij vertelt. Ik doe geen onderzoek buiten de sessies om, ik controleer geen jaartallen. Ik behandel de patiënt op basis van zijn subjectieve levensverhaal. Het verhaal dat hij wil vertellen. Waarom laat hij die armbanden vallen? De armbanden waarvan hij zegt dat hij er zijn overtocht mee heeft betaald? Een ongelukje? Maar eigenlijk? Hij wilde naar buiten, hij deed die jas aan.

Wat zijn dat?

Gharib raapt de armbanden op.

'Zij zijn niks waard dokter.

Zij waren nooit wat waard.

Sagar dacht dat zij haar bruidsschat
mee had genomen,
maar zij had prullen mee.
Ik gaf ze aan een man.
Hij lachte mij uit,
meteen.
Te licht.
Als twee kinderen stonden wij daar.
Tegenover de man
die de neparmbanden vast hield.
Zij huilde.
Zij zei: "Ik wil naar huis."
Maar Europa was dichterbij dan huis.
Huis bestond niet meer.
Huis was boze ouders.
Dikke mannen met pistool.

Geen eer meer thuis,
en geen eer is geen leven.

De man die lachte,
hij had werk voor ons.

Hij hoorde bij hun,
bij de bootmensen zelf.

Sagar kon helpen bij hun in het huis.

Ik bij de zee.

Één maand, dan konden wij varen.

De ene dag kreeg ik teer
en maakte ik de boten klaar.

De andere dag kreeg ik een geweer
en jaagde ik de mensen de boot in.

En zo verder.

's Avonds zag ik Sagar.

Sinds de mango had ik gedroomd
haar mijn vrouw te maken.

En daar hadden wij onze eigen kamer,
konden wij samen zijn.

Maar zij,
zij wilde niet.

Zij was moe.

Zette eten voor mij klaar
en rolde van mij weg.

Als ik haar aanraakte,
schokte zij.

Ik vroeg haar wat zij deed daar.

Zij zei: "Koken en schoonmaken."

"Voor wie," vroeg ik.

"Voor de mannen," zei zij.

En dan vroeg ik niet verder.

Ik wist dit is niet goed.

Ik wist dat.

Ik wist ook wij kunnen niks anders.

Voor de bootmensen werken,

het was de snelste manier.

Elke dag kwamen nieuwe mensen

aan het strand.

Zoveel.

Zoveel mensen.

Elke dag vertrokken zij

in de boten die ik had gemaakt.

Die mensen zij maakten mij woedend.

Zij maakten de boten op.

Zij maakten Europa vol.

Als wij niet snel het geld verdienden,

was het voor ons te laat.

Dus ik at het eten en vroeg niks,
en sliep,
en maakte de boten.
Ik maakte ze niet goed.
Ik maakte ze snel.
Ik joeg de mensen de boot in
met een geweer, dokter.
Een man zei: "Het is te vol."
Ik zei: "Dit is jouw boot."
Hij zei: "Ik wil een andere boot."
Ik had hem bijna gedood.
Ik schoot in de lucht.
Hij zei: "Ik wil een andere boot."
Ik schoot langs zijn oor.
Hij rende de boot in.
En ik dacht: zink maar.

Kom niet aan.

Kom niet aan in het land

van mijn dromen.

Ik kwam terug.

Het eten stond klaar en Sagar sliep al.

Nog één keer raakte ik haar aan.

En zij schokte in haar slaap

en sloeg mij weg.

Ik probeerde haar wang.

Ik probeerde van mijn hand

een veertje te maken,

en over haar wang te gaan.

En zij zei:

“Ik kan jouw vrouw niet worden,

ik ben niet meer zuiver.”

“In Europa maakt dat niet uit,” zeg ik.

“Straks is alles voorbij.”

Toen de dag daar was

dat wij mochten gaan,

had mijn gezicht de kleur van aarde.

En Sagars gezicht de kleur van zand.

Zij zei niks.

Zij keek niet naar mij.

Zij liet zich meenemen,

aan haar arm.

Als een lege pop.

Ik zag haar, dokter.

In de zee.

Terwijl mensen om mij heen

tegen het water traptten

om te blijven leven.

Deed zij niks.

Zij gaf zich aan de zee.
Ik was nooit met een vrouw, dokter.
Ik had nooit een vrouw.
Zoveel pijn heb ik onderweg gehad.
Zoveel is over mij heen gestormd.
Altijd dacht ik:
het zal niet voor niets zijn geweest.
Dat zal niet voor niets zijn geweest.
Maar de middag,
de laatste middag van het jaar.
Ik stond buiten,
voor de lucht
en heel snel werd het donker.
En ik wist, als het weer licht wordt,
gaat mijn vliegtuig.
En dan is het voor niets.

Terug naar huis.

Alle mensen die ik heb verlaten,
zonder gesprek.

Mijn ouders.

Mijn wijk.

De schande die over hun is gekomen.

De familie van Sagar.

Die ik nooit heb gezien.

Nooit heb gevraagd

of hun dochter met mij verder mocht.

Die dan horen,

van mij,

dat zij er niet meer is.

Ik ben haar verloren

zonder dat ze van mij was.

Verdronken in een vreemde zee.

Zonder graf.

Ik verdien het niet.

Ik verdien het niet.

Ik verdien het niet.

Ik verdien het niets.'

Gharib steekt zijn jas aan.

14 IDENTITEIT

Het moment na een grote bekentenis, het grote geheim, dat je misschien geeneens aan jezelf durfde te vertellen. De last die er van je schouders afvalt. Het is wat mij betreft geen toeval dat toen de biechthokjes leegliepen, de sofa's volstroomden. Ik zag vroeger weleens iemand net ons huis verlaten als ik terugkwam uit school of zoiets. Rood gehuilde ogen en een geheimzinnig wijze glimlach op het gezicht. Een wedergeboorte. Ultiem kwetsbaar, en daarin onoverwinnelijk.

Ik schreef zijn verhaal uit. In de laatste sessie las ik het aan hem voor. Hij gloeide van tranen en trots.

Je geeft elkaar een hand.

Je wisselt geen telefoonnummers uit.

Je weet me te vinden, het is volstrekt normaal als je nog tegen iets aanloopt, neem dan vooral contact op met het ziekenhuis. Een schouderklop.

Soms krijg je een cadeau.

laat de aansteker zien

Die had ie nu niet meer nodig, zei hij.

En dan niks.

Meestal.

Je kind voor het eerst alleen naar school, om de hoek zien fietsen.

En hopen dat het goed gaat.

Zijn verhaal. Zijn lelijke verhaal, maar: zijn identiteit. En daarmee wil ik graag afsluiten vanavond. Dat is wat wij doen. Dat is wat dit vak in essentie voor mij betekent. Wij verschaffen mensen een identiteit. Daarom doe ik dit werk, en dat hoop ik de komende jaren te blijven doen.

Hij schudt zijn hoofd en leest voor.

Beste meneer Vallinga,

Het is niet mijn gebruik om met derden te corresponderen over cliënten buiten de rechtsgang om, maar aangezien u de tussenpersoon bent geweest die de heer [...] Gharib* met mij in contact bracht en zijn

behandelend arts bent geweest wil ik u toch op de hoogte brengen. De heer [...] Gharib zal overmorgen worden teruggevlogen naar zijn land van herkomst. De afgelopen weken heb ik proberen te bewijzen aan het ministerie van justitie dat het gevaarlijk was voor de heer [...] Gharib terug te reizen naar zijn land van herkomst, iets dat lastig zou worden maar me niet onmogelijk leek. Ik heb recent echter moeten besluiten om de verdediging van de heer [...] Gharib neer te leggen, naar aanleiding van een autobiografisch document dat hij me overhandigde om mij meer inzicht te geven over zijn reilen en zeilen de afgelopen jaren. Uit dat document bleek dat de heer [...] Gharib nooit politiek actief is

geweest in zijn land van herkomst en dat hij zich voor zijn asielaanvraag schuldig heeft gemaakt aan ernstige misdrijven, zoals mensen onder dwang laten instappen op niet zeewaardige boten.

Ik heb er veel voor over om mensen die daar recht op hebben, te helpen een veilig bestaan op te bouwen in Nederland. Zoals u weet zijn er daar veel van, teveel voor mij om te helpen. Daarom moet ik grenzen stellen.

Misdadigers help ik niet. Ik ken tientallen mensen die een baan bij de smokkelbendes kregen aangeboden om hun overtocht te betalen, velen sloegen die baan af. Ook onder zware omstandigheden valt er te kiezen tussen goed en fout. De heer [...] Gharib heeft

dat gedaan. De heer [...] Gharib heeft dingen bekend, en die op schrift laten stellen, waarvan ik hem als advocaat nooit zou hebben geadviseerd die naar buiten te brengen. Ik begreep van de heer [...] Gharib dat hij zich dankzij uw behandeling stukken beter voelde, met het einde van die behandeling was ook een einde gekomen aan zijn recht om onder artikel 64 van de Vreemdelingenwet in Nederland te verblijven.

Ik hoop u met deze mail voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Sanne Meijering

I 5 FIT TO FLY

Het is niet moeilijk om uit te zoeken op welke vlucht hij zit, er vertrekt er maar één per dag. Een ticket is zo gekocht. Tussen twee marechaussees ingeklemd zit hij vier rijen voor me. We doen net alsof we elkaar niet herkennen. Het is geeneens zo'n lange vlucht. De douanier is vriendelijk, de stempel in mijn paspoort is prachtig. Hij wacht me op. Samen lopen we door de straten van die vreemde plek langs generators, groente, fruit.

'Weet u dokter,
misschien had u gelijk.

Hier is het zwaar,
maar minder zwaar
dan ik bang voor was.

In het leven is het belangrijk
waar je bent,
maar belangrijker wie je bent.'

Hij stopt voor een huis, hij klopt aan. De deur
zwaait open. En daar staat Sigmund Freud.

Fuck, fuck, fuck, dit is een droom hè? Sigmund
kijkt me aan. Hij knikt. Vertel maar.

Gharib.

Eigenlijk Gharib.

Eigenlijk.

Waarom liet ik je die jas op je levenslijn leggen?

Waarom stemde ik toe toen je naar buiten
wilde?

Waarom schreef ik je misdaden op?

Waarom zei ik je niet
wat ik elke patiënt zou hebben gezegd:
wat je hier ontdekt, dat is nog nieuw.
Houd het even bij je,
doe er voorzichtig mee, koester het.
Dit is van jou, dat hoef je met niemand te delen.
Ik wilde dat je het deelde,
omdat je teveel bent.
De vlucht is de ziekte.
Het vluchten zelf, dat is het probleem.
Zoveel verhalen, zoveel leed.
Het is teveel,
voor één iemand om te dragen.
Het is grensoverschrijdend.
Eigenlijk.
Eigenlijk is het al zo'n klus,

om jezelf draaiende te houden.

En is het al zo'n wonder

dat hier nog alles goed gaat.

Dat ik jou,

er eigenlijk,

niet bij kan hebben.

Fit to fly ging in première op zaterdag 23 april
2016 in het NT-gebouw in Den Haag.

Tekst: Casper Vandeputte in samenwerking met
Karel Smouter (De Correspondent)

Spel: Vincent Linthorst

Regie: Casper Vandeputte

Dramaturgie: Karim Ameur

Scenografie: Leo de Nijs

Kostuumontwerp: Rebekka Wörmann

www.nationaletoneel.nl

★

In de brief op bladzijde 72 die Sander voorleest staat de eigenlijke naam van Gharib, maar Sander kan deze naam omwille van de privacy van zijn patiënt niet uitspreken tijdens het referaat. Dus hij leest de eigenlijke naam, maar hij zegt Gharib.

Casper Vandeputte (1985) studeerde in 2008 af aan de Toneelacademie Maastricht. Naast zijn werkzaamheden als regisseur is Vandeputte schrijver en bewerker van theaterteksten. Hij werkte voor Toneelschuur Producties, Toneelgroep Oostpool en is in de periode 2013-2016 drie jaar verbonden aan het Nationale Toneel. Vanaf 2017 brengt hij zijn werk uit bij NTjong en Theater Utrecht.

Toneelwerk

Fit to fly – 2016

The summer of '96 – 2015

Somedaymyprincewill.com – 2012

In de war – 2011

Till the fat lady sings – 2011

Stratosfeer – 2010